

Vedutan kommer till Stockholm.
Ett motiv, två konstnärer
– En inblick i Johan Sevenboms och
Elias Martins Stockholm

Ämne och nivå: Konstvetenskap B
Författare: © Pernilla Ulvblom
Handledare: Carolina Brown Ahlund
Termin: Vårterminen 2012

Innehållsförteckning

1 Inledning	3
1.1 Syfte och frågeställningar.....	3
1.2 Avgränsningar	3
1.3 Metod och material.....	3
1.4 Teori	4
1.5 Tidigare forskning.....	5
1.6 Disposition	5
2 Stockholm under 1700-talet.....	6
3 Den Italienska landskapsmålningen	8
4 Vedutan kommer till Stockholm	9
4.1 Johan Sevenbom och konsten	9
4.2 Elias Martin i Sevenboms fotspår	11
4.3 Ett motiv – två konstnärer	12
4.3.1 Stockholms slott	13
4.3.2 Norrström	14
4.3.3 Braheska palatset ”Gref Phers hus”	15
4.3.4 De la Gardieska palatset ”Makalös”.....	15
4.3.5 Fersens trädgård	15
4.3.6 Stockholm sett med Sevenboms ögon.....	16
4.3.7 Stockholm sett med Martins ögon.....	16
5 Ikonografiskt resonemang kring verken.....	18
6 Slutsatser	22
7 Käll- och litteraturförteckning.....	24
Slutnoter	24
Litteraturlista	26
Internet	27

1 Inledning

Bakgrund

Under 1700-talet utvecklades i Italien en riktning inom landskapsmåleriet, vedutan, och som blev populärt även i Sverige. Två av de svenska konstnärer som tog till sig stilen var verksamma i Stockholm. Båda målade stockholmskildringar, men både uttrycket, sättet att återge vyer och färger skilde konstnärerna åt. Jag har tittat närmare på en målning vardera av dessa två konstnärer. De målningar som jag valt skildrar samma motiv, men ur lite skilda vinklar. Motivet är Stockholms slott sett från Blasieholmskajen. Den ena målningen är av Elias Martin (1739-1818) och den andra är målad av Johan Sevenbom (1721-1784). Årtalet på Martins målning är inte helt fastställt så jag kommer att titta lite närmare på det. Sevenbom målning blev färdig år 1776 och är en av 15 stockholmskildringar i en serie.

1.1 Syfte och frågeställningar

Genom att jämföra målningar med snarlikt motiv och där konstnärerna hämtat inspiration från samma håll, så vill jag se:

- *om beställaren kan ha påverkat konstnärerna i deras återgivning av motivet samt*
- *på vilket sätt den italienska riktningen inom landskapsmåleri, påverkat dessa två målningar som jag valt.*

Med dessa två frågeställningar är min ambition att se om beställaren av målningen påverkat konstnären i sin framställning; miljöbeskrivningar och sociala förhållanden. Jag vill även se hur konstnärerna skiljer sig i förhållande till varandras sätt att tolka vedutan och i förhållande till den italienska ursprungsriktningen.

1.2 Avgränsningar

Jag har valt att inte gå in på konstnärernas teknik, utan mer fokusera på miljöåtergivning samt på hur konstnärerna valt att återge bilden av Stockholm. Uppsatsen är avgränsad till två målningar och jag kommer inte att gå in så mycket på konstnärernas övriga verk. Inte heller kommer jag att gå närmare in på konstnärernas familjeförhållanden, utan centrerar mig vid konstnärernas måleri.

1.3 Metod och material

Jag har valt att titta närmare på två stockholmskildringar från 1700-talet.

Metod

För att kunna genomföra denna uppsats så tittar jag bland annat på tidigare forskning om stadsskildringar för att få en uppfattning om hur olika teorier används. Jag sätter mig in i de

förhållanden som rådde under tiden då målningarna gjordes; levnads-, ekonomiska-, politiska förhållanden samt omständigheter kring målningarnas uppkomst. För detta så söker jag kunskap om konstnärens person och leverne.

De källor som jag använder är förutom en bild av den aktuella målningen, avhandlingar och litteratur.

Material

Det material som jag använder är digitala kopior av målningarna samt kopior i litteratur. Jag har även genom litteratur fått information om konstnärerna och deras verk samt fått en bild av hur Stockholm var under tiden då målningarna gjordes.

Jag har för att få en bild av Stockholm använt litteratur av Stefan Högberg och Lars Ericsson Wolke samt information från de övriga källor som jag använt.

Information om verken och dess författare har jag fått genom Björn Hallerdt's forskning om Sevenbom och om Martin har jag fått vetskap genom Ragnar Hoppe och Mikael Ahlund.

Som grund för mitt resonemang kring ikonografin har jag använt mig av Erwin Panofskis analysmetod.

1.4 Teori

Ikonografi

Att jag valt att lägga ikonografin i underrubriken Teori beror av att jag anser att själva ikonografin är ett teoretiskt resonemang som utvecklats av en forskare. Det är, anser jag, inte förrän jag använder teorin som det blir en metod.

För att kunna komma till ett analytiskt resultat av de målningar som har jag valt att använda mig av Erwin Panofskys resonemang kring Ikonografi. Metoden beskriver och tolkar det synliga innehållet och betydelseerna i konstverket utifrån tre steg. För den första tolkningsnivån, *Primary or natural subject matter*, krävs att du som betraktare är bekant med företeelser och saker i konstverkets samtida vardag. Skulle *den* samtiden inte vara den samma som betraktarens, så krävs vissa förkunskaper vilket leder in på tolkningsnivå 2, *Secondary or conventional subject matter*, där kunskap om den aktuella tidens teman och begrepp blir nödvändig att inneha för att kunna göra en ikonografisk analys. För den tredje tolkningsnivån, *Intrinsic meaning or content*, krävs kunskaper i symboltolkning, hur dess symboliska värden presenteras och tolkas.

1.5 Tidigare forskning

Panofsky har använt sin ikonografiska analys på renässansmålningar, men analysmetoden har även använts av andra på andra verk från andra stilperioder vilket Anne Dálleva tar upp närmare i *Methods & Theories of Art History*¹. Som hjälp att få en bättre uppfattning vad ikonologi och ikonografi är och hur den används så har jag använt mig av Karin Sidéns forskning kring barnporträtt genom hennes doktorsavhandling, ”Den ideala barndomen. Studier i det stormaktstida barnporträttets ikonografi och funktion.”²

Jag har funnit att det finns mer omfattande forskning kring Elias Martin och hans konstnärskarriär än Johan Sevenboms. Jag har använt mig av Ragnar Hoppe som gjorde en avhandling 1933 där han delar med sig av Martins liv och konstverk, *Målaren Elias Martin. Akademisk avhandling*. Jag fick en fördjupad förståelse för Martins konstnärskap och leverne. Även Mikael Ahlunds doktorsavhandling *Landskapets röster. Studier i Elias Martins bildvärld* om Elias Martin har givit mig en bred kunskap om Martins konst samt hur konstmarknaden såg ut både i England och i Sverige.

Då det gäller Johan Sevenbom så tycks Björn Hallerdt, fil. Lic. i nordisk etnologi, vara den som gjort mest efterforskning om konstnärens konst och liv. Jag har bland annat använt mig av hans bok *Sevenboms Stockholm*.

1.6 Disposition

Uppsatsen inleds med en beskrivning av syfte och frågeställningar och följs av en förklaring av hur jag har avgränsat min studie samt vilken metod och teori som jag har valt för att nå fram till svaren på mina frågor. Därefter ger jag i kapitel två en inblick i hur förhållandena i Stockholm var för tiden då målningarna gjordes.

I kapitel tre förklarar jag vad konstinriktningen ”veduta” innebär genom att titta på de italienska influenserna. Kapitel fyra tar sedan upp hur vedutan tog sig till Stockholm via de konstnärer som uppsatsen tar med. Jag går även in på de båda konstnärernas förhållande till konsten genom deras biografier för att avsluta kapitlet med att beskriva konstverken.

Kapitel fem ser till ikonografien i de båda verken. Uppsatsen avrundas sedan med att jag redogör för mina slutsatser.

2 Stockholm under 1700-talet

”Tornens spetsar blänka ren,	Lossa tågen, seglen fäll,
Kors och tuppar glimma,	Ren syns Skinnarviken,
Morgonrodnans klara sken	Med dess kojor och kastell,
Syns i vattnet strimma;	Branta berg och diken;
Barnet leker glatt vid strand,	Under små kolsvarta tak
Samlar stenar i sin hand,	Gnälla pumpar, eld och brak,
Slungar stenen dit ibland	Hästen sträcker foten spak,
Där som gässen simma.	Gnäggar rädd för spiken”

(Carl Mikael Bellman, Fredmans epistel N:o 48)

Så beskriver Carl Mikael Bellman Stockholm en sommardag 1769. En beskrivning som ger oss en uppfattning av hur Stockholm kunde upplevas under 1700-talet. Beskrivningen ovan är utmålade av en av de mest kända stockholmspoeterna, men den – precis som de övriga epistlar och sånger som han skrev – ger ändå vägledning.

Under 1700-talet upplevde stockholmarna bland annat pesten, svältperioder, en statskupp, flera stora bränder, upproriska dalkarlar, tuberkulos, statligt monopol för brännvinsbränning och kungamord, men det var inte bara jämmer och elände. Skeppsbroadeln med rika köpmän, många från Tyskland, såg till att handeln blomstrade. Skeppsbron byggdes till för att möta upp efterfrågan. Manufakturerna fick möjlighet till expansion i och med den statliga understödspolitikerna. Det var dock bara en liten del av stadens cirka 70 000 invånare som dragit det längsta strået. Fattigdomen var redan utbredd och då understöden till manufakturen togs bort under 1765-1766 förvärrades situationen. Gamla stan var tätbyggd av fyra- och femvåningshus. Trångboddhet i vissa kvarter och inte i andra mer välbeställda kvarter. En helt annan syn mötte malmarna. Trädgårdar och tobaksodlingar var här utbredda och det var här de förmögna borgarna flyttade på våren. 14-15 procent bodde i Gamla stan, 20 procent på Norrmalm och cirka en tredjedel på vardera malm. Under 1700-talet så var spädbarnsdödligheten inte så stor på landsbygden, men i Stockholm dog vart tredje barn innan det fyllt ett år. En faktor var det höga antalet barn som var födda utom äktenskapet. Gamla stan var en mörk, smutsig och orolig stad.³

Efter Adolf Fredriks död 1771 stod inte bara Stockholm, utan hela Sverige inför en vändpunkt. Gustav III blev ny kung. Med urusla stadsfinanser och missväxt 1771-1772 som utlöste hungersnöd, var ”politiken” i uppror. Adeln sökte stöd hos kungamakten, likaså köpmanshusen. Även hantverksgesäller och manufakturarbetare var missnöjda med hur mösspolitiker och hattpolitiker tog hand om arbetslöshet och hungersnöd, så även de anslöt

sig till kung Gustav III. En stadskupp genomfördes den 7 augusti 1772. Militärkupper hade ägt rum samtidigt i Kristianstad och på Sveaborg, en svensk fästning i Finska viken. Finska trupper som landsatts på Södertörn skulle ha marscherat in i Stockholm, men den manövern kom av sig då deras fartyg hindrats av motvind. Upplösning kom den 19 augusti då kungen stängde slottsportarna och arresterade riksrådet som befann sig där uti. Han fick folkets stöd och nationalskalden Bellman skrev ”Gustafs skål” som sedan sjöngs vida kring.⁴

Konungen började ett arbete med att forma Stockholm till en representativ kunglig huvudstad och bland annat så omvandlades Norrmalms torg till en monumentalplats för rytтарstatyn av Gustav II Adolf. Torget bytte 1805 om till Gustav Adolfs torg. En ny bro över Norrström började byggas 1781. Den norra delen stod klar 1797 och Norrbro i sin helhet år 1807. Även en bro till Riddarholmen byggdes, 1784. 1744 upprustades slussen mellan Saltsjön och Söderström med Christoffer Polhem som arkitekt. Hans son Gabriel Polhem avslutade jobbet 1755. Vindbryggan närmast Mälaren målades röd och kallades ”Röda slussen” och vindbryggan mot Saltsjön målades blå, således ”Blåa slussen”. Kungen höll sitt folk i staden på gott humör genom folkliga fester samtidigt som reformer infördes och livsmedelspriser höjdes. Vilde stockholmarna roa sig ytterligare, så fanns runt 700 krogar att göra detta på. Även ett flertal teatrar etablerade sig i staden. Ett krav på ökad näringsfrihet ökade på gatorna och Stockholms köpmän och skråhantverkare såg nu med oro hur deras gamla privilegier hotades.⁵

Axel von Fersen d.ä., var en envis motståndare till Gustav III och snart anslöt sig fler till honom, bland annat grosshandlarna som var missnöjda med utländsk konkurrens, hantverksskråna tyckte inte om att sjömän et cetera fick utöva hantverksarbeten med flera. Missnöjet med den nya näringsfriheten blev mer på taglig. Gustav III tappade mer och mer adelns stöd, mycket på grund av hans införande av enväldet. Gustav III dör efter att ha blivit skjuten på en maskeradbal 1792.⁶

3 Den Italienska landskapsmålningen

Venedig var den stad i Europa som tidigaste utnämnde sig för att vara en turistattraktion, så det blev tidigt populärt att måla av stadsbilden. På 1700-talet utvecklades denna stadsbildsmålning och kom att kallas veduta. Vedutamålningen återger till skillnad från den ordinära landskapsmålningen, motivet av landskapet eller staden väldigt realistiskt och verklighetstroget. Kompositionsmässigt är vattnet avgörande. Vattenspeglarna skapar rymd och ljus samt håller samman de olika delarna i bilden – folkvimlet i förgrunden och arkitekturen i fonden. Landskapsriktningen veduta (som betyder ”utsikt” på italienska) har sitt ursprung i Italien och Frankrike under 1700-talets första hälft. Vyer av ett Venedig med gondoler som speglade sig i kanalernas vatten, folklivet på gatorna och de vackra byggnaderna där omkring fångades på duk av bland annat konstnärer som Canaletto och Belotto. En rik marknad för vedutamålning uppkom även i Rom. Rom blev den stad dit utländska konstnärer sökte sig för att lära sig vedutamålning. Konstnärer som Pannini och Piranesi var två av de inhemska konstnärerna och med deras målningar och de besökandes, så spreds vedutan till övriga Europa. De många krig som utbröt i Europa runt 1740 gjorde att det blev svårare att resa. Den påföljande nedgången av turister gjorde att flera av vedutakonstnärerna sökte sig till England.⁷

I Frankrike var det Claud Jouseph Vernet som spred vedutan. Han hade bott tjugo år i Italien och tog med sig måleriet hem. Hans vedutamålningar formades av rosaskimrade stämningar och han utvecklade den italienska vedutan genom att utöka utrymmet för staffaget i förgrunden. Han blev en stor inspiratör till ett flertal konstnärer som besökte Frankrike från seklets mitt och framåt.⁸

Det var vattnet som var den sammanlänkande faktorn i vedutamålningarna. Rymd och ljus skapades i dess spegelbild. Vattnet fungerade som ett bindemedel mellan folkvimlet i förgrunden och byggnaderna i fonden. Lägg till detta den höga himlen. En annan viktig del i vedutamåleriet var detaljerna. Konstnären skulle vara noga med detaljrikedomen i byggnaders utsmyckning, människors klädsel, miljöer et cetera.⁹

Den venetianska vedutan lade stor vikt på dagsljusets återgivning i avbildningen. Tunna vita slömoln smyckade de blå himlarna och Vernet lade till sinnesstämningar i rosaskimmer.

4 Vedutan kommer till Stockholm

Under 1700-talet var vedutan mest vanlig i Italien och Frankrike, men med Johan Sevenbom och Elias Martin blev den även spridd till Sverige. Båda konstnärerna var inspirerade av den franska vedutakonstnären Claude Joseph Vernet (1714-1789) som lärt sig vedutatekniken i Italien och med sitt intresse för den marina målningen utvecklade vedutan. Sevenbom fick erbjudande att gå som lärling till Vernet då han återkommen till Frankrike hade fått i uppdrag av kungen att måla av de franska hamnarna. Sevenbom hade alldeles för dåligt ställt ekonomiskt för att kunna göra de resor som krävdes för att kunna följa med Vernet då han målade hamnarna. Hans dröm om att få följa sin inspirationskälla gick därmed i kras. Martin däremot fick chansen att lära sig vedutatekniken av mästaren Vernet och han hade möjlighet att ta den chansen. Landskapsmåleriet generellt hade inte samma framträdande roll som porträttmåleriet.¹⁰

4.1 Johan Sevenbom och konsten

Som 23-åring, 1744, kom Johan Sevenbom till Stockholm från Närke. Han var uppväxt med fattiga föräldrar och hans ambition var att bli konstnär. Tiden i Stockholm började med att han tjänstgjorde som upppassare. Hans arbetsgivare var sekreterare Ahlberg, som såg till att Sevenbom fick ritlektioner av en ritmästare, samt kommissionssekreterare Carl von Witteav. Han bodde sedan hos slottsmurmästare Johan Christopher Körner och fick erbjudande om lärlingsplats, men avböjde för att fortsätta sin konstnärsvana. Genom Körner kom Sevenbom i kontakt med slottets överintendent Carl Håleman och fick plats på den nyinstittade Kungliga Ritakademien, en tecknarskola, med undervisningen förlagd till slottet, under ledning av målaren Guillaume Thomas Taraval som var anlitad att utföra dekormålning på slottet. För att tjäna lite extrapengar gav Sevenbom även ritlektioner. Efter ett par år fick han husrum hos Taraval och då han dog 1750, ställdes Sevenbom på gatan. Han begav sig till Paris för att finna lyckan och uppfylla sin konstnärsvana. Tiden i Paris blev inte det drömscenario som han tänkt sig. Bristen på pengar gjorde att han i stället för att studera fick ta tjänst som kopist för att klara det ekonomiska. Penninggåvor skulle efter en tid ge honom möjlighet att återuppta sina studier. Alexander Roslin som efter sina år i Italien, slagit sig ner i Paris och blivit en rik och väl ansedd konstnär öppnade sitt hem för mindre lottade svenska konstnärer. Sevenbom fick via kontakter möjlighet att kopiera några av Claude Joseph Vernets målningar, vilket väckte ett intresse för konstnären. Roslin hade, 1767 gjort ett porträtt av Vernet och presenterat Sevenbom för honom. Hans kraftigt usla ekonomi hindrade honom från att acceptera den plats som elev som han erbjöds. Han hade inte möjlighet att finansiera de resor

som denna plats skulle kräva. Sevenbom stannade tio år i Paris och återvände sedan till Stockholm, utblottad och med stora skulder. Med sig i bagaget hade han en camera obscura, som är föregångaren till kameran.¹¹

Då Sevenbom återvände till Stockholm efter sin Paristid, tog han bland annat hjälp av några av hans kurskamrater från Kungliga Ritakademien för att få i gång en målarkarriär i Stockholm. Kampen efter uppdrag ledde så småningom till att han av konungen fick i uppdrag att avbilda kungsgårdar. Sevenbom hade kontaktat kungen med förslag om att bli slottsmålare med årlig inkomst. Nu blev det istället styckvis betalning för slottsmålningarna. Han lärde även ut konst till kungen, men Sevenbom behövde få fler uppdrag. Skulderna från tiden i Paris tyngde honom och intresset för landskapsmålning hos privatpersoner i Stockholm var liten. Han beslöt sig 1761 för att försöka fånga Magistratets (stadens styrelse) intresse genom att måla en stockholmsvy, från Lejonbacken, och överlämna den till dem. Det var starten för Sevenboms stockholmsserie (1761-1785) som slutade med 15 olika vyer över Stockholm. Sviten var beställd för att hänga i magistratsalen på rådhuset som hade sina nya lokaler förlagda i Bondeska palatset som köpts in för ändamålet. Betalning skedde styckevis samt med en årlig pension samt en ateljé på slottet. Tavlorna skulle levereras årsvis. Något bestämt antal nämndes inte. De femton tavlorna levererades under en tid på 20 år. 1771 blev han professor vid Konstakademien och undervisade i modellskolan. I övrigt så var hans produktion sparsam och hans liv kantades av en kontinuerlig kamp med ekonomin.¹²

På Sevenboms stockholmsmålningar, som är målade med olja på duk, finns vattnet med. Inspirerad av Vernet och hans hamnmålningar visade Sevenbom upp Stockholm som den sjöstad den är. Mycket hände kring vattnet, vilket han också flitigt visar i staffaget med människor utförande vardagssysslor så som tvättning, mätning av hö i parmar, pålning med pålkran, fiskare med mera samt adelsfolket som ledigt samtalar med varandra. Målningarna upptogs av att hälften eller lite mer än hälften av duken fylldes av himlen. Som skildrades med moln av olika väderkaraktär som ibland lämnar skyfall över staden. Vattnet syns oftast i mellanläge av den nedre ytan. Staffaget är placerat i framkant, nederst. Mellan vattnet och himlen finns stadens byggnader. En komposition i likhet med Vernets. Sevenboms vedutamålningar skapades i hans ateljé.¹³

Den sista målningen i rådhusserien hann Sevenbom inte avsluta för egen hand. Han dog innan, den 27 december 1784, utfattig och med kraftigt nedsatt syn vilket hade hindrat honom från att ta uppdrag. Rådhusmålningen färdigställdes av Sevenboms vän Elias Martin.¹⁴

4.2 Elias Martin i Sevenboms fotspår

I Stockholm föddes 1739 Elias Martin. Hans far var åldermannen i snickarämbetet, en god borgare och ansedd yrkesman. Modern Ulrika var född Haupt, och hade tyskt påbrå. Elias Martins familj var välbärgad. Den burgna klass av småborgare och hantverkare som hans far tillhörde, hade börjat få ett visst inflytande i samhället och han utförde även arbeten år kungliga slottet. Elias Martin började sin konstnärsbana med att göra ritningar av arkitektur och möbelmotiv i hans fars snickarverkstad. En sådan ritning från 1750 finns bevarad på Nationalmuseum. Elias Martin var då ritningen uppkom 11 år. Konstnärskarriären utökades sedan med studier för ämbetsmålaren Freidrich Carl Schultz, som var bekant till familjen. Ett tidigt intresse för landskapsmåler kan bland annat skådas genom en teckning av Helgeandsholmen och Mälaren som han vid 21 års ålder avbildade från Lejonbacken.¹⁵

Genom Schultz fick Martin 1763 kontakt med skeppsbyggare Fredrik Henrik af Chapman som vid tiden var överstelöjtnant och sysselsatt med att för Finlands skärgård konstruera örlogsfartyg, under ledning av fältmarskalk Augustin Ehrensvärd. Martin fick följa med till fästningen Sveaborg som var under uppbyggnad. Hans befattning var ornamentritare. Ehrensvärd var själv utbildad inom målar- och gravyrkonst och upptäckte snart Martins konstnärliga begåvning och lät honom måla ett stort antal verk av fästningen och dess omgivningar. Genom sin vistelse på Sveaborg kom Martin i kontakt med flera betydelsefulla personer vilka skulle ha betydelse i hans liv. Han utvecklades även som konstnär och 1765 var han tillbaka i Stockholm för att raskt bege sig vidare till Frankrike. Intryck från väggfält och dörröverstycken utförda efter franska landskapsgravyer och Sevenboms vedutor hade fångat Martins intresse. Med pengar som han fått ärva efter sin far anlände han först i Le Havre för att sedan ta sig till Paris.¹⁶

I Paris kom Elias Martin i kontakt med Alexander Roslins konstnärskollektiv och på hans rekommendation blev Martin antagen som elev på konstakademien där han under åren 1766 till 1768 studerade för Claus Joseph Vernet. Han kopierade även flertalet målningar av Boucher. Då figurmåleriet hade än mer framträdande plats i Paris vid tiden, så begav sig Martin 1768 vidare till England. Han var fortfarande mer inställd på landskapsmåler och såg England som en bättre marknad för sig. Han trivdes i England och blev en framgångsrik konstnär och blev rikt belönad. 1769 blev han inskriven i Royal Academy. Hans produktion under sina år i England är stor. Martin var en konstnär i tiden. Han utvecklade sig inom flera olika inriktningar, tekniker och metoder och var med i tidens förändringar. Akvarellmålning skulle bli hans specialitet. Han stannade i landet till 1780.¹⁷

Väl i Sverige igen så lyckades Martin finna Gustav III:s intresse och fick 200 riksdaler om året. Han flyttade till sitt barndomshem på Regeringsgatan 74 som fortfarande tillhörde syskonen. Hans produktion kom bland annat att inrymma gravyrserien ”Svenska vuer”. Hans målning fick honom att resa runt i Sverige och kom han på så vis i kontakt med godsägare, slottsherrar, brukspatroner samt lärda och visa män. Martin fick flertalet uppdrag av konungen. Serien om fem stora gouacher av stockholmsvyer som Martin målade troligen under 1801 har Gustav IV Adolfs gemål drottning Fredrika av Baden som beställare. Vedutamålningarna visar upp en blandning av folk. Borgare, arbetare och sjöfolk blandas. Vattnet har en central plats i bilderna och den för genren typiska höga himlen ovan byggnaderna visar molnens former mot blå himlen.¹⁸

Året innan Elias Martin för andra gången reste till England så ägnade han stor tid åt bruksbilder. De dåliga tiderna fick Martin att återvända till London med hopp om att förstärka sin ekonomi, men framgången uteblev. Då han tre år senare, 1791, återkom till Sverige blev det bruksbilder som han ägnade sig. 1796 var han åter i Stockholm. Han hade nu sin bostad på Kungsbacken på Drottninggatan. Det närmade sig Gustav III:s död och efter dödsdagen blev det ekonomiska läget annorlunda för Martin, precis som för flertalet av konstnärerna. De goda kontakterna som Martin skapat under åren tycks nu inte vara till någon hjälp. Han uppehöll lön som lärare i landskapsmålare vid konstakademin fram till hans död den 25 januari 1818. Åldern var honom emot. Han såg dåligt och var darrig på handen. Nya konstnärer tog plats. Martins sista målning, 1808, var ett beställningsjobb från Gustav IV Adolf och motivet var Drottninggatan i dess längd från Kungsbacken. Elias Martin dog utfattig, men efterlämnade ett stort antal konstnärligt alster.¹⁹ Elias Martin ligger begravd vid Adolf Fredriks kyrka i Stockholm.

4.3 Ett motiv – två konstnärer

Målningarna som jag valt föreställer Stockholms slott till vänster och Riddarholmskyrkans torn strax höger om centrum, Norrström med vedgårds- och slakthusbron samt Braheska palatset ”Gref Pehrs hus” (det höga smala). Olika typer av fartyg och båtar trafikerar vattenspegeln. På Martins målning syns även gaveln på De la Gardieska palatset mer känt som ”Makalös”, Operahuset, Sofia Albertinas palats och Bondiska palatset (Rådhuset) samt en bit av Fersens trädgård. Vi ser på Sevenboms målning Strömkajen i framkanten. En båt håller på att lastas med säckar och fat under uppsikt av ägaren och en godsskrivare. Röken från porthusen blandas med lukten från en stad i rörelse. Sevenbom har på denna målning smugit in upplysningar om tavlan. På pannen i framkant står ”I Sevenbom” och ”N:9”

ordningen det gäller i serien. Likaså förekommer ett årtal, 1774, på husväggen vid porten. Tavlan registrerades i Magistratet 1776. Den andra av Sevenboms vyer med slottet registrerades 1775, så kanske på började han den första slottsmålningen 1774. Denna typ av integrerad uppgiftslämning finns på fler av Sevenboms målningar i serien, till exempel *Utsikt från Bödelsbacken mot Riddarholmen och staden* 1772 – på pannen i framkant står skrivet ”No 7”, på målningen *Utsikt från Glasbruksholmen mot Riddarfjärden och Södermalm* 1769 – på båten med de metande kvinnorna längst ned till vänster står ”J: Sevenbom / 1769:N5”.²⁰

Johan Sevenboms vy är en målning ur en serie på 15 och är daterad 1776, men vad det gäller Elias Martins målning så

förekommer flera förslag på datering: bland annat 1750 (stockhomgamlastan.se), runt 1780 (Wikipedia) samt 1801 (Ragnar Hoppe, Mikael Ahlund). Denna målning är en ur en serie på fem gouacher.

4.3.1 Stockholms slott

Vid norra delen av Gamla stan i Stockholm ligger Stockholms slott. Slottet som avmålats på den vänstra sidan av de båda målningarna byggdes på resterna av slottet Tre kronor, som brann den 7 maj 1697. Efter att ha haft ett byggstopp mellan 1709 och 1727, så tog det till 1754 för att kung Adolf Fredrik och drottning Louisa Ulrika kunde flytta in. Arkitekt var Nicodemus Tessin d.y. för att efter hans död 1728 efterföljas av arkitekt Carl Hårleman. Byggnadsarbeten på slottet pågick fram till 1770-talet. Då Hårleman avled 1754 färdigställdes

Johan Sevenbom. *Från Blasieholmskajen mot slottet och Helgeandsholmen*, 1776

Elias Martin. *Slottstrakten från Hans Excellens grefve Fersens trädgård*, årtal tvetydligt

slottet av Carl Johan Cronstedt och Carl Gustaf Tessin. I slottet finns idag ett museum där källarvarv från det gamla slottet kan beskådas.²¹

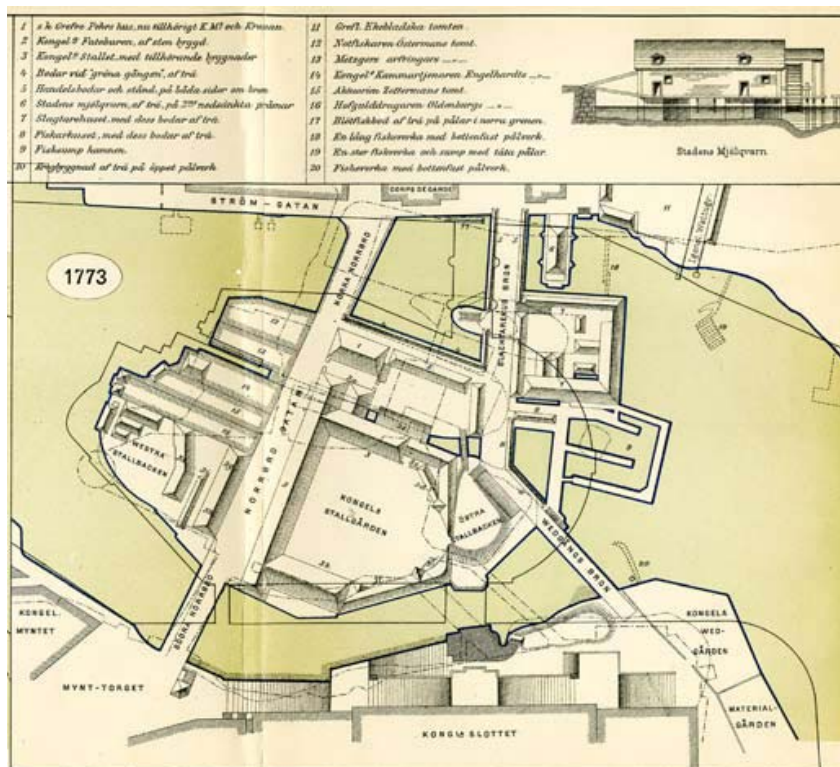
4.3.2 Norrström

Till höger om slottet ligger Helgeandsholmen som till en början bestod av tre små öar, Helgeandsholmen, Barkarholmen och lilla Stockholmen, men som under 1700-talet genom utfyllnad växt ihop till en stor ö. Vi ser den östra delen av holmen kungliga stallbyggnaden samt greve Per Brahes hus, det så kallade ”Greve Pers hus” som med sitt höga och smala utseende blir en del av blickfånget.²²

Norrströms vattenkraft utnyttjades bland annat till kvarnar som placerades båda fast och på pråmar. Där fanns även fiskesumpar och fiskelanor samt ett knivsliperi. Här fanns även slakthus och fiskhall. På holmen fanns även allmänna avskräden och tvättstugor.²³

Norrbro

Mellan slottet och Norrmalmstorg (nuvarande Gustav Adolfs torg) fanns ”vedgårdsbron”. Hantverks- och krämarbodas fanns placerade längst den östra Norrbro, då kallad slakthusbron. Där fanns handskmakare, läderhandlare och garvare, kakelugnstillverkare, repslagare, bokbindare samt strömmingsmånglare med mera. Norr om greve Pers hus låg den ”gröna gången”. Den bestod av trettiofem bodas där försäljning av trädgårdsprodukter så som grönsaker, förekom. Redan på 1760-talet började planer smidas om en ny

Bildkälla:

http://www.stockholmskallan.se/PostFiles/SMF/Rapport_Norrbro_och_Strompart_eren.pdf

bro, men det skulle ta till 1807 förrän den nya Norrbro stod klar. Arbetet med brobygget var besvärligt och pågick i flera etapper. Broras och kajras hindrade bygget, besvär med entreprenörer och leverantörer förhalade arbetet, tidplaner som inte hölls och brist på pengar gjorde att bygget drog ut på tiden. Den nya Norrbro blev även den förärad med bodhandel, de

så kallade Norrbrobasarerna. En tradition sedan 1500-talet. ”Vedgårdsbron” kallades den bro mellan slottet och helgeandsholmen användes för att föra över ved till slottets uppvärmning och fungerade som gångbro för människor som kom från Stadsholmens (Gamla stans) östra delar. Norrbro var ursprungligen namnet på den träbro som första gången byggdes mellan Stadsholmen, Barkarholmen och Norrmalm på 1200-talet. Dess raka form som avbildas på kartan ovan fick den under 1600-talet. De broar som avmålats på är ”vedgårdsbron” och ”slakthusbron”, och som numer är Norrbro.²⁴

4.3.3 Braheska palatset ”Gref Phers hus”

Greve Pers hus lät byggas av greve Per Brahe på 1648 av greve Per Brahe d.y. och revs 1815 och ersattes med ekonomibyggnader för stallet.²⁴ Tomten köpte Per Brahe av Anders Gyldenklou 1654, och lät där på bygga ett rött barockpalats fyra våningar högt hus i holländsk renässansstil med trappgavlar. 1696 övertogs huset av Kronan. Huset ägdes då, sedan 1680, av Anders Torstensson.²⁵

Delar av riksarkivet, som funnits i det gamla slottet, flyttas till greve Pers hus efter branden. Allt gick inte att rädda. Huset har efter det även används av Kungliga biblioteket, Vetenskapsakademien. Efter 1770-talet var här tillhåll för stall- och hovbetjäningen.²⁶

4.3.4 De la Gardieska palatset ”Makalös”

Palatset uppfördes 1635–1643 och revs efter en brand 1825. Arkitekten och byggmästaren var Hans Jacob Kristler. Palatset kom att anses som den mest makalösa byggnad som fanns inte bara i Stockholm, utan i hela Sverige. Det var fem våningar högt och längst upp fanns ett lusthus. De fyra tornen var uppseendeväckande, likaså den rikt utsmyckade fasaden av stenhuggarkonst, fönsterinramningar, skulpturer, maskaroner och kartuscher. Insidan var likaså rikt utsmyckad. Palatset var byggt av tegel och sten med ett koppartak. Det fanns även en trappa ner mot vattnet.²⁷

Palatset använt som arsenal och livrustkammare efter Karl XII:s reduktion för att sedan användas som teater och det var vid en teaterföreställning 1825 som branden bröt ut och ödelade hela byggnaden.²⁸

4.3.5 Fersens trädgård

Från Blasieholmskajen ledde en trappa upp till en terrass med utsikt över Norrström, Slottsbacken, Helgeandsholmen och norra malmens stränder. Det är det Ferenska palatsets terrass. Byggnaden uppfördes ursprungligen 1630 och har sedan byggts ut. Fredrik Axel von Fersen tillträdde huset 1749. Huset var ett ärv och Carl Hårleman fick i uppdrag att rusta upp,

bygga ut och modernisera palatset. Terrassen fick genom Jean Erik Rhen ett geometriskt mönster med gräsytor mellan låga buxbomshäckar och åt sidorna fanns högre häckar samt ett gjutjärnsstaket av elegant utförande mot Strömmen. Gjutjärnet gick igen i de urnor som var placerade på piedestaler som var utplacerade i hörnen. I den bakre delen av terrassen uppfördes ett orangeri. Terrassen finns bland annat avmålade av Sevenbom 1777 (Rådhusserien).²⁹

4.3.6 Stockholm sett med Sevenboms ögon

Johan Sevenbom visar upp ett representativt Stockholm. Ett Stockholm att via upp i Rådhusets halvoffentliga miljö.

Slottets majestätiska storhet framhålls av avståndet från det och konstnären samt byggnaderna bredvid det. Deras litenhet i förhållande till slottet. Även Tyska kyrkan med sitt höga torn tonas ner av slottsbyggnaden. Ett tecken på en stark kungamakt. Gustav III popularitet hade, 1776, börjat dala bland adeln och näringsidkarna, men hans makt var fortfarande stark.

De många och olika båttyperna som guppar fram på Strömmen visar på en god handel med utlandet och övriga Sverige. Fartyg kom med gods till Stockholmarna och Stockholmarna sände iväg sina produkter, bland annat med Ostindienfararna som byggdes på Stockholmsvarven. Även den många handelsbodarna på Helgeandsholmen står som representanter för handeln.

Kajernas intensiva verksamhet ger målningen liv och rörelse. Stockholm visas upp som en arbetsam och produktiv stad. Parmen (som hö mäts i) som står på kajen i främre vänstra hörnet ger oss en insikt i att djuren även bodde i staden – många hästar bland annat. De stora travarna med ved som lagras nedanför slottet minskades successivt då rädslan för brand var stor efter de tidigare stora bränderna. En runt och i Katarina kyrka, 1723, och ytterligare en brand samma år då Jacobs kyrka och Klara kyrka drabbades. Den största och värsta branden som drabbade Stockholm var Klarabranden 1751 och det var detta år som veden började lagras på Waldemarsudde och senare på Skeppsholmen. 1759 bröt brand ut i Maria kyrka och drabbade området där omkring.³⁰ Målningen ger ett prydligt intryck, något att visa upp.

4.3.7 Stockholm sett med Martins ögon

Det Stockholm från 1801, som visas upp för Elias Martis beställare Gustav IV Adolfs gemål drottning Fredrika av Baden ger än robust och nästan lantlig känsla. Marken mellan den högra husraden och vattnet tycks mer vara en slänt än en kaj, men det föreligger full aktivitet. Häst med skrinna, en bro under uppbyggnad, full aktivitet på Skeppsbron framför slottet – slottet

som trycker sig upp mot molnen men vinkeln utifrån konstverket är återgivet får slottet att verka litet. Utrikeshandeln tycks vara oförtruten vilket de stora skeppen vid kaj skvallrar om.

Målningen tycks uppvisa ett oförskönat Stockholm. En stad som inte är riktigt klar, under uppbyggnad. Det är än sju år kvar innan hela Norrbro står färdig.

Närmast betraktaren syns greve Fersens terrass. På terrassen syns borgarna representerade. Kvinnor samtalar, en kvinna står hukad vid ett barn och en man tycks kommen upp från trappan som leder ner till Blasieholmskajen.

Gustav IV Adolf förlade 1800 kröningsriksdagen till Norrköping. I Stockholm var läget lite spänt. Missväxtår samt oreda i penningväsendet som började redan 1788 hade ytterligare ökat. Borgerskapet var lojalt med kungen, men kungens makt var inte given. Invånarantalet hade år 1800 ökat till 75 000 invånare. Till viss del beror invånarökning på förbättrade sanitära arrangemang, bättre läkarvård och sundare levnadsvanor.³¹

Revolutionära planer smiddes 1809, av några missnöjda officerare och köpmän. Den 9 mars arresterades konungen och hertig Karl utsågs till riksföreståndare och sedermera kung Karl XIII. Som kronprins utsågs den danske prinsen Karl August. Dessvärre så dog han av ett slaganfall 1810, men ett ryckte gjorde gällande att han förgifts – allt för att hindra att Gustav IV Adolfs son blev ny kung. Axel von Fersen d.y. och hans syster grevinnan Sophie Piper blev anklagade för att ligga bakom. von Fersens förhållande med Karl XIII var inte det bästa och hans umgänge bestod av en liten aristokratisk krets. Av stockholmarna var han inte alls omtyckt. Som riksmarskalk var det von Fersens uppgift att färdas framför likvagnen med Karl August. Processionen gick från Hornstull till Riddarholmskyrkan. Vid Kornhamnstorg började folk att kasta sten på hans vagn och på Stora Nygatan blev vagnen stoppad. Von Fersen tog skydd inne på en krog, och utanför på gatan lyckas befälhavande generaladjutanten förhandla fram fri lejd för von Fersen i utbyte mot att han häktade honom och förde honom till rådhuset vid Riddarhustorget. På vägen dit misshandlades von Fersen till döds.³²

5 Ikonografiskt resonemang kring verken

Erwin Panofskys ikonografi är en trestegsmetod som utgår från tre tolkningsnivåer, enligt följande schema:

Panofskys tredelade interpretatiosschema

Object of interpretation	Act of interpretation	Equipment for interpretation	Corrective principle of interpretation (History of Tradition)
I. <i>Primary or natural</i> subject matter—(A) factual, (B) expressional—constituting the world of artistic motifs.	<i>Pre-iconographical description</i> (and pseudo-formal analyses).	<i>Practical experience</i> (familiarity with <i>objects</i> and <i>events</i>).	History of <i>style</i> (insight into the manner in which, under varying historical conditions, objects and <i>events</i> were expressed by <i>forms</i>).
II <i>Secondary or conventional</i> subject matter, constituting the world of <i>images</i> , <i>stories</i> and <i>allegories</i> .	<i>Iconographical analyses</i> .	<i>Knowledge of literary sources</i> (familiarity with specific <i>themes</i> and <i>concepts</i>).	History of <i>types</i> (insight into the manner in which, under varying historical conditions, specific <i>themes</i> or <i>concepts</i> were expressed by <i>objects</i> and <i>events</i>).
III <i>Intrinsic meaning or content</i> , constituting the world of “ <i>symbolical</i> ” values.	<i>Iconological interpretation</i>	<i>Systematic intuition</i> (familiarity with the <i>essential tendencies of the human mind</i>), conditioned by personal psychology and “ <i>Weltanschauung</i> .”	History of <i>cultural symptoms</i> or “ <i>symbols</i> ” in general (insight into the manner in which, under varying historical conditions, <i>essential tendencies of human mind</i> were expressed by specific <i>themes</i> and <i>concepts</i>).

Källa: Boström 2004. sid. 12

De tre nivåerna ska användas som en gemensam process. Ikonografen informerar oss när och var specifika teman uppstod och varför. Detta gör att genom ikonografen kan datum fastslås, ibland äkthet samt härkomst. Detta ligger sedan till grund för vidare tolkning. I nivå 3 använder Panofsky begreppet ikonologi. Skillnaden mellan ikonografi och ikonologi är förutom ändelserna (”grafi” är uttryck för något beskrivande, tolkande eller värderande och ”logi” för tanke eller orsak, något som förklarar) den att ikonologin är en metod där tolkningen utgår från synteser och inte analyser till skillnad från ikonografen som tar upp syfte och mening.³³

Den första nivån

Den *första nivån* i Panofskys interpretatiosschema tar upp verkets ”*Primary or natural subject matter*”. På den här nivån beskrivs verket mer faktiskt, så som det är. En bekant man som lyfter sin hatt för att hälsa, tar Panofsky upp som exempel. Ses denna gestaltning som ett objekt (den bekante herrn) och en händelse (hattlyftandet) så är det den första nivåns tolkning

av innehållet, den så kallade ”subject matter or meaning” en ”factual meaning”.

Hälsningsakten är en vardaglig händelse, en ”practical experience”. Det är här betraktarens inlevelseförmåga kan avgöra på vilket humör den bekante är, en ”expressional mening”.

Hälsningsformen varierar under historiens gång och tar olika former.³⁴

Hur kan jag använda denna nivå 1 på de två målningar som jag valt?

Jag ser: en byggnad till vänster som är betydligt större än de andra byggnaderna bredvid det, ett vackert palats, människor som arbetar vid en kaj, fina välklädda människor som ledigt umgås, tittar eller går på en välskött terrass, båtar som guppar på vattnet ut i strömmen eller ligger vid kaj och lastas eller lossas, vatten i rörelse, hästar som drar skringor med föremål, moln på himlen – jag ser en del av en stad som den såg ut för flera hundra år sedan. Byggnader i ljusa färger. Jag har ju två målningar att betrakta, så jag kan ju även se vad som skiljer dessa till exempel vad det gäller färger. Jag ser att den ena går mer i en brun-gul ton och den andra går i blått. Den brun-gula bilden tycker jag är mer tydlig, mer skarp, tydligare kontraster, än den blåaktiga.

Vad är då objekt och vad är händelse? Om jag studerar målningarna som flera mindre målningar, det vill säga att jag gör avgränsningar så skulle *de som arbetar* med att lyfta i säckar i båten vara objekt och själva *ilyftandet* skulle vara händelsen. Om jag ser *staden* som objektet, vad är då händelsen? Finns det en helhetshändelse eller bara flera mindre? Är dessa flera mindre händelser en helhetshändelse? Staden visar att den lever, det är en levande stad med invånare som gör saker, var och en för sig men samtidigt gemensamt för staden. Om det hade varit tydligt att den stora byggnaden var ett slott, vilket jag inte tycker att det är, så hade jag även lagt till ”– och för kungen”.

Hur tyder jag då ”expressional mening” i målningarna? Får jag samma känsla av båda målningarna? Nej, jag tycker att den övre ser mer varm och välpolerad ut. Den undre med sin blåa ton känns svalare och den mer oskarpa konturer känns mer avspänd och naturlig.

Johan Sevenbom. *Från Blasieholmskajen mot slottet och Helgeandsholmen, 1776*

Elias Martin. *Slottstrakten från Hans Excellens grefve Fersens trädgård, årtal tvetydligt*

Den andra nivån

Den *andra nivån* förutsätter att betraktaren har kännedom om vanor och traditioner som finns inom en viss kultur, ”knowledge of literary sources”. Detta gäller om miljöerna är annan än dennes egen samtid. Den här nivån tar upp ”secondary or conventional subject matter”. Där inryms bilder, berättelser och allegorier. Här är grunden att känna till hur specifika teman och begrepp uttrycks genom *objekt* och *händelser* under olika historiska omständigheter. Panofsky fastställer på denna nivå att hans bekants hälsning är typisk för västvärlden och bottenar i en tradition där beväpnade män brukade lyfta på hjälmen för att visa att de var fredligt sinnade. Detta har sedan blivit en hälsningshandling av en gentleman. Det är på den här nivån som litterära källor kommer till användning. Denna nivå är förståelig till skillnad från nivå 1 som är förnuftig.³⁵

Hur kan jag använda denna nivå 2 på de två målningar som jag valt?

Här skulle jag vilja få in den hierarkiska samhällsstruktur som var tydlig under 1700-talet genom ståndsidealen. De lediga, arbetsbefriade, borgarna som njuter av dagen på terrassen – till synes bekymmerfria medan den lägre ställda arbetaren sliter för att få ihop pengar till mat och husrum, vilket inte alltid lyckades. Kläderna på de burgna avslöjar under vilken tidsepok de befinner sig och även Norrbros utseende avslöjar var någonstans under århundradet som motiven är avmålade.

Det kungliga slottet och fastställandet av tidsperioden talar om för mig att det var Gustav III och därefter Gustav IV Adolf som var kungar för tiden då avmålningarna gjordes.

Att Sevenboms verk är en oljemålning och Martins en gouachemålning (en täckande vattenfärg) spelar stor roll för hur jag upplever motivens andemening. Gouachetekniken ger i mina ögon mindre tydliga linjer och mildare övergångar, medan oljan ger ett skarpare och tydligare uttryck.

De båda konstnärerna har använt vedutamålningen som riktning för att återge motivet och med Vernet som förebild har de utvecklat egna varianter på den italienska formen av landskapsmålningen.

Den tredje nivån

På den tredje nivån, ”intrinsic meaning or content” ska verket ses som ett symptom av något annat – symboliska värden, som oftast är främmande för konstnären själv. Dessa ska betraktaren komma fram till genom att få fram en nations, en klass, en religions eller en

filosofisk åsikts underliggande principer och attityder. Panofsky urskiljer här sin hälsande bekant som en västerländsk man under 1900-talet.³⁶

Hur kan jag använda denna nivå 3 på de två målningarna som jag valt?

Symboliskt sett kan skillnaden mellan stånden visas i målningarna inte bara genom kläder och arbetande människor eller inte arbetande människor, utan även genom att det högre ståendet befinner sig högre nivå (på en terrass) än arbetarna, som även befinner sig lägre ner i hierarkin. Det är även tydligt vilka som tillhör det högre ståendet då det gäller lastandet av båten vid hamnen. Lastens ägare och godsskrivaren klädsel skiljer sig samt deras kroppsspråk.

Slottet och den ordning som Sevenboms målning antyder kan även vilja återspegla landets och kungens ordning och makt. Han har kraften att hålla sitt land i skick. Historien menar att så var inte riktigt fallet. Kungens popularitet fanns inte hos alla delar av invånarna. Vilket senare också skulle leda till ett kungamord. Den bild som Marin ger skulle på så vis kunna ge mer av den historiska ”sanningen”. Den lite otydligare ytan och den mer naturliga känsla som jag upplever i Martins målning skulle kunna visa en kungs ostabila situation och ett Stockholm som inte alls är stabilt och välstädat, politiskt sätt.

Jag skulle även vilja belysa bron och satsningen på att bygga en ny, som skulle göra det lättare för invånarna och andra att ta sig från Norrmalm till Slottet och Gamla stan. Det skulle bli lättare för människor ur olika samhällsgrupper att samsas i staden, att blandas med varandra och att kunna röra sig över gränser.

Intressant med Martins tavla, som konstnären själv vid tiden för avmålandet inte var medveten om, är hur stor del greve Fersen skulle ha senare i historien. Då han som falskeligen anklagad giftmördare, brutalt skulle misshandlas till döds. Det Fersenska palatset står som monument för det inträffade. Likaså var palatset Makalös ett av de vackraste husen i Sverige och användes senare som arsenal och livrustkammare. Jag kan här i lägga betydelsen i att skydda sitt land för att kunna skydda det vackra som finns i det. Palatset visar därmed både på patriotism och skönhet – liksom Stockholm.

6 Slutsatser

Att använda Erwin Panofskys ikonografiska analysmetod för att få en tydligare uppfattning av de två målningar som jag använt tycker jag fungerade bra. De tre nivåerna fungerar som en process som leder fram till en fördjupad vetskap om motivets motivåtergivning, samtida förutsättningar och händelser samt dess ikonologi.

Jag frågade mig inledningsvis om beställaren kunde ha påverkat konstnären och att han tagit hänsyn till beställaren då han återgav motivet. Jag tror att så varit fallet då det gäller Johan Sevenboms målning. Den skulle hänga i rådhuset och hade, anser jag, för avsikt att ge Stockholm en representativ bild av den kungliga huvudstaden. En aningen tillgjord bild, en bild av pålitlighet, stabilitet, utveckling och framtidstro. En bild som bara bitvis stämde överens med Stockholm då målningen gjordes.

Genom den information som jag fått fram om Norrbro, så har jag kommit fram till att 1801 verkar vara det årtal som kan stämma bäst överens med Elias Martins målning. Brobygget har hunnet en bra bit på Martins målning, vilket gör att den senare dateringen, 1801, förefaller mest trolig enligt mig då bron stod klar 1807.

Elias Martins bild tycker jag mer stämmer in på det Stockholm som beskrivs i mina källor. En inte helt perfekt huvudstad, men med ambitionen att bli det. Den plan på en mer representativ stad som påbörjades några decennier tidigare, började ta form då Martins målning gjordes. Drottningen var beställaren och jag tror inte att hon blev missnöjd med målningen. Trots att staden inte var perfekt, så var det tydligt att saker och ting blev gjorda. Norrbron hade påbörjats och en slut var i sikte. En huvudstad som ingav förtroende, men verkligheten var en annan. Kungens förtroende var skadat.

Den andra frågan som jag ställde var på vilket sätt den italienska vedutamålningen påverkat de två konstnärerna som jag valt.

De båda konstnärerna reste till Paris och blev intresserade av Claud Joseph Vernets vedutamålningar. Han hade avbildat hamnarna i Frankrike och både Sevenbom och Martin har oftast vatten med i sina stockholmsskildringar.

Jag tycker att Sevenbom mer håller sig till Vernets variant av vedutan än Martin som tycks ha utvecklat riktningen genom att utöka området för staffage ytterligare. Vernet utökade detta område en aning från den italienska vedutan och här går Martin ett ytterligare steg i den riktningen. Det är, anser jag, en naturlig utveckling då Martin verkade vara en konstnär med ett behov av att ständigt utvecklas och hänga med i tiden. Sevenboms produktion var låg och stilen ändrades inte nämnvärt. Klassiskt inom vedutan var att avbilda realistiskt och

verklighetstroget, och det har båda gjort, möjligen har Martin varit en aning mer ärlig i sin tolkning.

Som jag ser det så har Vernets vedutamålning inspirerat och påverkat de båda konstutövarna mer än den strikt Italienska vedutan. Vernet som var fransman studerade vedutan i Italien och tog den med sig till Paris där både Sevenbom och Martin kom i kontakt med den. Jag tycker mig kunna se ett samband mellan konstnärernas ekonomiska förutsättningar och deras möjlighet att utvecklas som konstnärer. Martin fick genom utbildning på konstakademin och genom Vernet möjlighet att komma i kontakt med konsten på ett annat sätt än Sevenbom som på grund av sin dåliga ekonomi till exempel inte hade möjlighet att följa med Vernet att måla hamnarna.

7 Käll- och litteraturförteckning

Slutnoter

- ¹ Anne Dállewa, *Methods & Theories of Art History I*, Laurence King Publishing Ltd. 2005. sid. 24ff
- ² Karin Sidén. *Den ideala barndomen. Studier i det stormaktstida barnprättets ikonografi och funktion* Raster förlag. 2001
- ³ Staffan Högberg, *Stockholms historia – Småstaden, Fabriksstaden, Storstaden*. Bonnier Fakta Bokförlag AB, Stockholm 1981. sid. 14f, 16. *Bröderna Martins stockholmsbilder: utställning anordnad av Nationalmuseum och Stockholms stadsmuseum till minnet av Elias Martins födelse d. 8 mars 1739*. Stockholm 1939. sid 6. Wolke, Lars Erik. *Stockholms historia under 700 år. Historiska medier*, Lund 2009. sid 194f. Björn Hallerdt. ”Det goda och det onda livet i 1700-talets Stockholm”, Lena Högberg utställningsproducent *Stolta stad: 1700-tal i Stockholm*. Stockholm: Stockholms stadsmuseum. 1993. sid. 10f.
- ⁴ Staffan Högberg, *Stockholms historia – Småstaden, Fabriksstaden, Storstaden*. Bonnier Fakta Bokförlag AB, Stockholm 1981. sid. 19-21.
- ⁵ Staffan Högberg, *Stockholms historia – Småstaden, Fabriksstaden, Storstaden*. Bonnier Fakta Bokförlag AB, Stockholm 1981. sid. 22, 24f. Kerstin Riessen. *Helgeandsholmen Från 1600-talets stall och kvarnar till sekelskiftets Riksbyggen*. sid. 83
http://www.stockholmskallan.se/PostFiles/SMF/SD/SSMB_0005748_01.pdf. Wolke 2009. sid 183, 216, 220. Hallerdt. 1993. sid. 5. Högberg, Lena ” På krogen”, Lena Högberg utställningsproducent *Stolta stad: 1700-tal i Stockholm*. Stockholm: Stockholms stadsmuseum. 1993. sid. 26.
- ⁶ Staffan Högberg, *Stockholms historia – Småstaden, Fabriksstaden, Storstaden*. Bonnier Fakta Bokförlag AB, Stockholm 1981. sid. 25f, 35f
- ⁷ Björn Hallerdt *Bellman, Sevenbom och prinsessan*. Stockholmia förlag. Stockholm 2007. sid 76-78, Svenska konstnärer <http://www.svenskakonstnarer.se/start/ordlista.php?letter=v>. Henk van Os. *Venezia! Art of the 18thcentury*. (Red) Lund Humphries. Hermantage, Amsterdam. År okänt. sid. 20-28.
- ⁸ Mikael Ahlund. *Sevenboms bildvärld och den europeiska vedutan under 1700-talet*. (red) Björn Hallerdt *Bellman, Sevenbom och prinsessan*. Stockholmia förlag. Stockholm 2007. sid. 78.
- ⁹ Ahlund 2007. sid. 78.

- ¹⁰ Michael Levey. *Painting and sculpture in France 1700-1789*. Yale University Press New Haven and London. 1993, sid. 198-201. Björn Hallerdt. *Sevenboms Stockholm, Johan Sevenbom – förnyare av svensk landskapskonst under 1700-talet*. Stockholms förlag. 2010. sid. 5, 24f.
- ¹¹ Hallerdt 2010. sid. 9, 13, 19ff, 23ff, 29. Hallerdt 2007. sid. 65. Nordisk familjebok. Ugglepplagan. 25. Sekt – Slöjskifling. sid. 225-227 <http://runeberg.org/nfce/0129.html>. Nordisk familjebok. 1800-talsutgåvan. 14. Ruff – Sockenstämma. sid. 929-930. <http://runeberg.org/nfan/0471.html>. Svenskt biografiskt handlexikon sid. 577 <http://runeberg.org/sbh/b0577.html>.
- ¹² Hallerdt 2010. sid. 26, 27, 30f, 31ff, 36ff, 63f, 65. 162, Hallerdt 2003. sid 65. Nordisk familjebok. Ugglepplagan. 25. Sekt – Slöjskifling. sid. 225-227 <http://runeberg.org/nfce/0129.html>. Nordisk familjebok. 1800-talsutgåvan. 14. Ruff – Sockenstämma. sid. 929-930 <http://runeberg.org/nfan/0471.html>.
- ¹³ Hallerdt 2010. sid 66-70, 158.
- ¹⁴ Hallerdt 2010. sid 74.
- ¹⁵ Ragnar Hoppe. *Målaren Elias Martin. Akademisk avhandling*. Kungliga boktryckeriet P.A. Norstedt & Söner. 1933. sid. 4, 6-8. Mikael Ahlund. *Landskapets röster. Studier i Elias Martins bildvärld*. Atlantis. 2011. sid. 55, 58
- ¹⁶ Hoppe 1933. sid. 9f, 14, 16f, Ahlund 2011. sid. 58-63, 64.
- ¹⁷ Hoppe 1933. sid. 17, 23f, 58, 126ff, Nordisk familjebok. 1800-talsutgåvan. 10. Lloyd – Militärkoloni <http://runeberg.org/nfaj/0511.html>. Ahlund 2011. sid. 53, 66, 68-104.
- ¹⁸ Hoppe 1933. sid. 59f, 238. Ahlund 2011. sid. 53, 117ff.
- ¹⁹ Hoppe 1933. sid. 78, 94, 105f, 107, 115f, 118, Ahlund 2011. sid. 53, 128f, 200.
- ²⁰ Hallerdt 2010, 97, 99f, 102, 117.
- ²¹ Wikipedia http://sv.wikipedia.org/wiki/Stockholms_slott
- ²² stockholmoldtown.se http://www.google.se/imgres?imgurl=http://www.stockholmoldtown.se/bilder/special_artikar/norrbro_1770_teckning.jpg&imgrefurl=http://www.stockholmoldtown.se/attveta.php%3Fid%3Dattveta_special_artiklar%26id_special_artiklar%3Dnorrbro&usq=__jQqSlvinbCI9TI2_wB32mcuYA2I=&h=206&w=300&sz=13&hl=sv&start=16&zoom=1&tbnid=sSKphodJJpQ6FM:&tbnh=80&tbnw=116&ei=aTqyT-TxLcbY4QT7utWvCQ&prev=/search%3Fq%3Dnorrbro%2Bkarta%2B1700-talet%26hl%3Dsv%26sa%3DX%26rlz%3D1T4ADRA_svSE339SE340%26tbn%3Disch%26prmd%3Divns&itbs=1.
- ²³ Kerstin Riessen http://www.stockholmskallan.se/PostFiles/SMF/SD/SSMB_0005748_01.pdf.
- ²⁴ stockholmoldtown.se http://www.google.se/imgres?imgurl=http://www.stockholmoldtown.se/bilder/special_artikar/norrbro_1770_teckning.jpg

[g&imgrefurl=http://www.stockholmdowntown.se/attveta.php%3Fid%3Dattveta_special_artiklar%26id_special_artiklar%3Dnorrbro&usg=__jQqSlvinbCI9TI2_wB32mCuYA2I=&h=206&w=300&sz=13&hl=sv&start=16&zoom=1&tbnid=sKphodJJPq6FM:&tbnh=80&tbnw=116&ei=aTqyT-TxLcbY4QT7utWvCQ&prev=/search%3Fq%3Dnorrbro%2Bkarta%2B1700-talet%26hl%3Dsv%26sa%3DX%26rlz%3D1T4ADRA_svSE339SE340%26tm%3Disch%26prmd%3Divns&itbs=1](http://www.stockholmdowntown.se/attveta.php%3Fid%3Dattveta_special_artiklar%26id_special_artiklar%3Dnorrbro&usg=__jQqSlvinbCI9TI2_wB32mCuYA2I=&h=206&w=300&sz=13&hl=sv&start=16&zoom=1&tbnid=sKphodJJPq6FM:&tbnh=80&tbnw=116&ei=aTqyT-TxLcbY4QT7utWvCQ&prev=/search%3Fq%3Dnorrbro%2Bkarta%2B1700-talet%26hl%3Dsv%26sa%3DX%26rlz%3D1T4ADRA_svSE339SE340%26tm%3Disch%26prmd%3Divns&itbs=1)

- 25 Kerstin Riessen http://www.stockholmskallan.se/PostFiles/SMF/SD/SSMB_0005748_01.pdf
- 26 stockholmskallan.se http://www.stockholmskallan.se/PostFiles/SMF/Rapport_Norrbro_och_Stromparterren.pdf
- 27 stockholmskallan.se http://www.stockholmskallan.se/PostFiles/SMF/Rapport_Norrbro_och_Stromparterren.pdf, Hoppe 1933. sid 238).
- 28 Hoppe 1933. sid. 240. Wikipedia <http://sv.wikipedia.org/wiki/Makal%C3%B6s>
- 29 Hoppe. sid 242, Hallerdt 2010. sid 103.
- 30 Hallerdt, Björn, 1993. sid. 5. Eriksson, Monica, 1993. ” Elden är lös”, Lena Högberg utställningsproducent Stolta stad: 1700-tal i Stockholm. Stockholm: Stockholms stadsmuseum. sid. 30f.
- 31 Högberg 1981. sid 40, 88.
- 32 Högberg 1981. sid. 40-42.
- 33 Erwin Panofsky. *Studies in Iconology. Humanistic Themes in the Art of Renaissance.* Oxford Univerety Press. 1967 (1939). sid. 11f, 16f. Erwin Panofsky. *Meaning in the visual arts.* Penguin group, London. 1955. sid. 51, 57f.
- 34 Hans-Olof Boström. *Panofsky och ikonologin.* Karlstads University Press. 2004. sid. 12f. Panofsky. 1967 (1939). sid. 3f, 5 . Panofsky 1955. sid. 53f.
- 35 Boström 2004. sid. 13ff, Panofsky 1967 (1939). Sid. 4, 6f. Panofsky 1955. sid 54f.
- 36 Boström 2004. sid. 13ff. Panofsky 1969 (1939). Sid. 4, 7ff. Panofsky 1955. 55ff.

Litteraturlista

- Ahlund, Mikael. ”Sevenboms bildvärld och den europeiska vedutan under 1700-talet”. (red) Hallerdt, Björn. *Bellman, Sevenbom och prinsessan.* Stockholmia förlag. Stockholm 2007.
- Ahlund, Mikael. *Landskapets röster. Studier i Elias Martins bildvärld.* Atlantis 2011
- Bellman, Carl Mikael Bellman. *Fredmans epistlar.* (Red) Hillbom, Gunnar, Nilsson, Hans, Boëthius, Jacob. Proprius, Stockholm. 1994
- Boström, Hans-Olof. *Panofsky och ikonologin.* Karlstads University Press. 2004
- Bröderna Martins stockholmsbilder:utställning anordnad av Nationalmuseum och Stockholms stadsmuseum till minnet av Elias Martins födelse d. 8 mars 1739.* Stockholm 1939
- Dállewa, Anne. *Methods & Theories of Art History1,* Laurence King Publishing Ltd. 2005. sid. 24ff

Eriksson, Monica. ” Elden är lös”, Lena Högberg utställningsproducent Stolta stad: 1700-tal i Stockholm. Stockholm: Stockholms stadsmuseum. 1993.

Hallerdt, Björn (red). *Bellman, Sevenbom och prinsessan*. Stockholmia förlag. Stockholm 2007.

Hallerdt, Björn. ”Det goda och det onda livet i 1700-talets Stockholm”, Lena Högberg utställningsproducent Stolta stad: 1700-tal i Stockholm. Stockholm: Stockholms stadsmuseum. 1993

Hallerdt, Björn. *Sevenboms Stockholm, Johan Sevenbom – förnyare av svensk landskapskonst under 1700-talet*. Stockholms förlag 2010

Hoppe, Ragnar. *Målaren Elias Martin. Akademisk avhandling*. Kungliga boktryckeriet P.A. Norstedt & Söner. 1933

Högberg, Staffan. *Stockholms historia – Småstaden, Fabriksstaden, Storstaden*. Bonnier Fakta Bokförlag AB, Stockholm 1981

Levey, Michael. *Painting and sculpture in France 1700-1789*. Yale University Press New Haven and London. 1993.

Os, Henk van. *Venezia! Art of the 18th century*. (Red) Lund Humphries. Hermantage, Amsterdam. År okänt.

Panofsky, Erwin m.fl. *Studies in Iconology*

Panofsky, Erwin. *Meaning in the visual arts*. Penguin group, London. 1955

Wolke, Lars Erik. *Stockholms historia under 700 år*. Historiska medier, Lund 2009

Internet

Nordisk familjebok. 1800-talsutgåvan. 10. Lloyd - Militärkoloni 2012-05-22

<http://runeberg.org/nfaj/0511.html>

Nordisk familjebok. 1800-talsutgåvan. 14. Ruff – Sockenstämma. Sid 929-930. 2012-05-19

<http://runeberg.org/nfan/0471.html>

Nordisk familjebok. Ugglepupplagan. 25. Sekt – Slöjkskifling. Sid. 225-227

<http://runeberg.org/nfce/0129.html>

Riessen Kerstin. *Helgeandsholmen Från 1600-talets stall och kvarnar till sekelskiftets*

Riksbyggen. 2012-05-19 http://www.stockholmskallan.se/PostFiles/SMF/SD/SSMB_0005748_01.pdf

Stockholmoldtown.se 2012-05-15

http://www.google.se/imgres?imgurl=http://www.stockholmoldtown.se/bilder/special_artikar/norrbro_1770_teckning.jpg&imgrefurl=http://www.stockholmoldtown.se/attveta.php%3Fid%3Dattveta_special_artiklar%26id_special_artiklar%3Dnorrbro&usq=_jQqSlvinbCI9TI2_wB32mcuYA2I=&h=206&w=300&sz=13&hl=sv&start=16&zoom=1&tbnid=sSKphodJJPq6FM:&tbnh=80&tbnw=116&ei=aTqvT-TxLcbY4QT7utWvCQ&prev=/search%3Fq%3Dnorrbro%2Bkarta%2B1700-talet%26hl%3Dsv%26sa%3DX%26rlz%3D1T4ADRA_svSE339SE340%26tbn%3Disch%26prmd%3Divns&itbs=1

Stokholmskallan.se 2012-05-15

http://www.stokholmskallan.se/PostFiles/SMF/Rapport_Norrbro_och_Stromparterren.pdf

Svenska konstnärer 2012-05-20 <http://www.svenskakonstnarer.se/start/ordlista.php?letter=v>

Svenskt biografiskt handlexikon 2012-05-22 <http://runeberg.org/sbh/b0577.html>

Wikipedia: Elias Martins målning årtal 1750-talet 2012-05-20

http://www.stockholmgamlastan.se/lang_sv/historia/tessinska_slottet_farger.php

Palatset Makalös 2012-05-20 <http://sv.wikipedia.org/wiki/Makal%C3%B6s>

Stockholms slott 2012-05-20 http://sv.wikipedia.org/wiki/Stockholms_slott